

■ Да 50-годдзя з дня нараджэння

Яўгеніі Янішчыц

"Крыжасты шлях сумнення ў і лятунаў..."

Ёй было ўсяго сорак гадоў, калі была падведзена рыса пад жыццём у 1988-м. Выдадзены шэсць арыгінальных зборнікаў - "Снежныя грамніцы" (1970), "Дзень вечаровы" (1974), "Ясельда" (1978), "На беразе плача" (1980), "Пара любові і жалю" (1983), "Каліна зімы" (1987) і адзін - "У шуме жытніга свята" (1988) - выбраных твораў.

18 гадоў па часе паміж першым і апошнім. І многа, і мала. Для яе - надзвычай многа. Бо шмат якія месяцы, дні доўжыліся больш года, больш самой вечнасці. Атрымліваліся прэмii Ленінскага камсамола Беларусі і Дзяржаўная імя Янкі Купалы. Быў удзел у работе XXXVI сесіі Генеральнай асамблеі ААН. Ды не было ранейшага, першаснага, снежнаграмнічнага захаплення жыццём, знікала адчуванне гарманічнасці і зладжанасці рэчаіснасці. З'яўляліся, гнездаваліся ў душы і сэрцы прыцемкі, нават дзень набываў колер прыцемненасці, вечаровасці (назва другога зборніка - не выпадкова).

У настрою адбываліся змены, падобныя зменам у настрою класіка нашай нацыянальнай літаратуры з выразным менталітэтам "палескасці" Івана Мележа. Толькі ў Яўгеніі Янішчыц раман души ге-райні-аўтаркі заканчваецца трагічна. Паэтка не вяртаецца на зыходную пазіцыю ўзрушенасці і хвалявання ад сутыкнення з цудам жыцця, яго нерушнай гармоніяй і цэласнасцю, намечанай і паказанай у першых дзвюх кніжках, а пастаянна паглыбляе трагічныя матывы, калізіі, вядзе чытача з грамнічнай вясновасці, з адносна цёплай перадвесній зімой ў зіму суворую, увенчаную колерам чырвонай каліны. Радасны настрой усё больш і больш спаваеца кольцамі суму, трагедынага настрою, з'яўляючыся тужлівотрагічныя, шэра-змрочныя вобразы ўкрыжованага болем шляху, націтай і стонай цішы, стралы, што пушчанаю раней, шукае сваю ахвяру зноў і зноў:

Шукае смага ў працы
паратунку,
А дзень з гары ляціць,
як пара лыж,
Крыжасты шлях сумнення
і лятунаў...
Чым далей, больш -
мацней яшчэ баліш!
Адкрыты дніам
і снам трывожным
вочы,-
Дзе так нацята стоечная ціш!..
Страла, што праз мяне
прайшла аднойчы,
Ты ўсё ляціш,

ты ўсё яшчэ ляціш.
Побач з радкамі гэтага верша ("Калі змагла б, вярнула б я не слова..."), выдрукаваныя на лісце паперы і ўдрукаваны ў нашу, чытацкую памяць не менш балючыя радкі - канцоўка верша "Ля муроў стагоддзя" - пра вечную трагедыю чалавечства на зямлі, якая не меншае з часоў Шэкспіра. А апошні радок з гэтай канцоўкі - надзвычай ёмісты, шматабдымы, філософскі афарызм, крылатое выслоёе, якому і сёння німа цаны.

Напэўна, афарызм, створаны Янішчыц, перажыве і наш час, бо наўрад ці здолее чалавецтва перадолець наканаваныя яму звыш вырабаванні:

Дружка мой, як аўжднела ліра:
Толькі спрэчкі - стрэламі
 ў сцяне.

Час - даўно! - ідзе

пасля Шэкспіра,

А білет на драму - у цане!

"Білет на драму" быў для Яўгеніі Янішчыц у цане ўсё жыццё. Крыху меншая ў пачатку дарогі, цана большала ад зборніка да зборніка, бо ўшысьльнялася, канцэнтравалася адчуванне вялікай асабістай і агульнанароднай бяды, найвялікшага разлому, распаду вечных каштоўнасцяў пасярод гарманічнай прыроды, у водсвеце ўспамінаў пра дзяцінства, юнацтва, вясковыя, маміны сцежкі-дарожкі, бацкавыя каstryры нарыхтаваных бярозавых дроваў, што і пасля смерці любага чалавека грэюць-саграваюць і душу, і цела. Думаецца, што Янішчыц, як нікак іншая беларуская паэтка, ментальная, сапраўды беларуская якраз у сваім велізарным адчуванні і яшчэ большым прадчуванні БОЛЮ. Сутнасць яе пазіі - у глыбокай, усёпаглынаючай трагедыннасці, якая вырастает на руінах былой гармоніі, першаснага адчування суладдзя. Яе мастацтва ў цэлым уяўляе сінтэз высокага, што вырастает на аснове годнай трагедыннасці, і інтымна-светлага, востра ранімага, не менш гордага і годнага: на мяжы адчаю ў ім нараджаецца рашучасць і смеласць. І таму, у парка-лёрай лёгкай сукенцы, яна стаіць над усёй зямлёй, "адкрыта для жалю". І якраз сінтэз болю і радасці, мужнасці і жаночай далікатнасці, празрыстай пяшчотнасці вызначае лірычную герайню і саму паэтку як беларуску, дачку свайго, а ніякага іншага народу, яго неад'емную часцінку.

Увогуле Яўгенія Янішчыц стварыла ў канцы жыцця менавіта свой, індывидуальны, адметны образ-сімвал гордага і светла-трагедынага жаночага лёсу - "каліны зімы". Яна сябе ўпадобіла гэтаму образу, ужылася ў гэтую зледзя-нелую на марозе, у белым адзенні, маўклівую істоту. Гэта ў нейкай ступені і вобраз Беларусі, адагрэць якую яна паспрабавала сваім чуйна-трывожным словам. Вобраз каліны жанчыны, зімовай каліны - Беларусі паліярны вобразу Беларусі - нявесты, што радая на сваім вяселлі, у сваёй хаце гасцям, якія - урэшце - прызналі яе "за гаспадыню" (Янка Купала).

Ёй было толькі сорак. Ёй было нашмат больш - глыбокай, сур'ёзной, смелай, некан'юктурнай.

Мікола МІШЧАНЧУК.